

process. Therefore, training in higher education institutions of the State Emergencies Service of Ukraine should combine both traditional and innovative technology-oriented professional education. Eliminating these shortcomings of the educational process of graphic disciplines in higher education institutions of the State Emergencies Service of Ukraine and improve their teaching methods will contribute to the qualitative training of future rescuers, training which will meet European standards.

Key words: *higher education; engineering graphics; computer graphics; development of education in Ukraine; technical training; teaching methodology.*

*Одержано редакцією 21.09.2016
Прийнято до публікації 28.09.2016*

УДК 37 (09): 929

Федоренко Севастяна Олександрівна,
аспірант кафедри початкової освіти,
Черкаський національний університет
імені Богдана Хмельницького, Україна

**СОЦІОКУЛЬТУРНІ ДЕТЕРМІНАНТИ СТАНОВЛЕННЯ І РОЗВИТКУ
ТВОРЧИХ ШКІЛ ХУДОЖНИКІВ ЧЕРКАЩИНИ
В СИСТЕМІ ХУДОЖНЬОЇ ОСВІТИ
(ДРУГА ПОЛОВИНА ХХ – ПОЧАТОК ХХІ СТОЛІТТЯ)**

Анотація. *Поглиблено й удосконалено сутність понять «творча школа художника», «система художньої освіти»; уявлення про традиції та інновації сучасних творчих шкіл художників Черкащини, а також синтез мистецтв і суб'єктну проблематику в їхній культурно-мистецькій спадщині в умовах відродження національної художньої освіти; подальшого розвитку набули погляди на роль і місце творчих шкіл художників у системі художньої освіти в Україні; доведено вплив становлення і розвитку творчих шкіл художників Черкащини досліджуваного періоду на розбудову художньої освіти в Україні.*

Ключові слова: *творчі школи художників Черкащини; художня освіта; становлення і розвиток творчих шкіл; живописна школа; мистецька освіта; художньо-мистецькі реформи; навчальні заклади образотворчого мистецтва; детермінанти становлення творчих шкіл Черкащини; система художньої освіти; соціокультурні детермінанти.*

Постановка проблеми. Останнім часом в педагогічній науці викликає інтерес проблема становлення та розвитку української живописної школи. Оскільки осмислення історичної спадщини мистецької освіти та її культурної цінності може слугувати основною передумовою для створення сучасних моделей художньо-мистецьких реформ, то важливо враховувати всі історичні періоди та педагогічні ознаки. Відмітним є те, що художня освіта в Україні другої половини ХХ – початку ХХІ століття має свої особливості в розвитку та становленні, що потребує її розгляду не тільки в історичному аспекті, але й педагогічному.

Аналіз актуальних досліджень. На сучасному етапі розвитку педагогічної науки питання становлення художньої освіти в Україні у другій половині ХХ – початку ХХІ століття є не достатньо дослідженим. Однак побіжно свої праці присвятили цій тематиці чимало вчених. Так, Д. Половець розглядає вплив художньої спадщини Т. Шевченка на мистецьку освіту другої половини ХІХ – початку ХХ століття. В. Старченко досліджує народне малярство в контексті творчості митців України ХІХ – початку ХХ століття. М. Фомічовою враховано регіональну специфіку при дослідженні формування професійно-мистецьких шкіл в Україні. Р. Шмагало визначено художні позиції мистецької освіти в Україні в середині ХІХ – середині ХХ століття. Однак нині не

існує ще ґрунтовної праці, яка б представила проблему творчої школи художників Черкащини другої половини ХХ – початку ХХІ століття в педагогічному контексті.

Актуальними є ідеї провідних вітчизняних науковців, предметом дослідження яких є фундаментальні положення методології історико-педагогічного дослідження (О. Адаменко, В. Беляєв, Л. Березівська, Л. Ваховський, С. Гончаренко, Н. Гупан, Н. Дічек, Т. Завгородня, С. Золотухіна, О. Лавріненко, Н. Стражнікова, О. Сухомлинська, В. Шпак та інші); персоналії історико-педагогічного процесу визначеного хронологічного періоду, які довгий час замовчувалися або спотворювалися під впливом панівної ідеології (Н. Волянук, О. Іонова, В. Курило, А. Ткаченко, М. Чепіль та інші) [1].

Мета статті – в систематизації теоретичних ідей і узагальненні досвіду діяльності творчих шкіл художників Черкащини впродовж другої половини ХХ ст. для їх актуалізації в умовах відродження національної художньої освіти.

Виклад основного матеріалу. Оскільки головним завданням політики нашого сучасного духовного життя є сприяння розвитку й самореалізації особистості, гуманізації суспільства, демократизації української держави, проведення такої політики вимагає також удосконалення діяльності художніх шкіл регіону, пошуку нових форм і методів роботи, поглиблення змісту навчання, поліпшення якості підготовки майбутніх фахівців на історичних педагогічних традиціях і творчому національному спадку [2]. З початком реформування художньої освіти в ХІХ столітті у трьох найбільших містах України – Києві, Харкові та Одесі – українські художники заснували три школи, які були відмінні між собою. Київську школу пейзажного живопису представляють Сергій Світославський, Володимир Орловський, Кость Крижицький, Володимир Менк, Петро Левченко. Не менш відзначилася Харківська школа художників-пейзажистів, серед яких визнання здобули Микола Дубовський, Кость Первухін, Микола Сергіїв, Михайло Ткаченко та знаменитий Сергій Васильківський. Також слід відзначити Одеську школу, найбільш відомими майстрами якої вважаються Іван Похитонів, Герасим Головка, Микола Околович, Кириак Костанді та інші. Ці школи в українському пейзажному живописі вже мають перші ознаки створення спеціалізованої художньої освіти в Україні, а їх діяльність базується на розвитку української малярської традиції попередніх часів у поєднанні з реалістичними сучасними впливами [3].

Загалом ідея створення спеціалізованих навчальних закладів образотворчого мистецтва відноситься до другої половини ХІХ століття. Перша художньо-рисувальна школа була відкрита в Одесі і отримала статус художнього училища. Ініціатором створення одеської художньо-рисувальної школи вважається місцеве товариство шанувальників красних мистецтв. Вона була відкрита як школа рисунку в травні 1865 року і відіграла помітну роль у розвитку образотворчого мистецтва не тільки на Україні, але й далеко за її межами. Особливо плідними в її роботі були 1885–1898 роки, коли в ній викладав живопис К. Костанді, а скульптуру – Л. Юрині. У цей період в Одеській художній школі, а з часом і в художньому училищі утверджуються реалістичні традиції. Велику допомогу училищу надають І. Репін, І. Айвазовський, Л. Сутковський, В. Верещагін, В. Серов та інші визначні майстри вітчизняного образотворчого мистецтва.

У дореволюційний час училище виховало цілу плеяду видатних митців: Ф. Рубо, Ф. Ніколадзе (народний художник Грузинської РСР, дійсний член Академії мистецтв СРСР), О. Шовкуленко (народний художник СРСР, дійсний член Академії мистецтв СРСР), Б. Йофан (академік архітектури), П. Сапсай (народний художник Азербайджанської РСР). У другій половині ХІХ ст. в Україні створюються перші приватні художні школи. Так, у Києві в 1850 р. вперше було засновано «Публічну методичну школу живопису» Наполеоном Буяльським, що орієнтувалася на західноєвропейську методику викладання та функціонувала у квартирі на Кадетській вулиці самого засновника. Сам Н. Буяльський у 1827–1837 роках отримав художню освіту під час навчання в Берліні, Дюссельдорфі, Парижі. У 1838 році він повертається в Україну, де мріє про петербурзькі білі ночі та вже в 1846 році отримує в Петербурзькій

академії мистецтв звання художника. На жаль, до нині не збереглося жодних архівних чи інших історичних документальних свідчень, які дали б можливість більш точно описати діяльність його школи. Установлено, що художник-педагог М. Мурашко пізніше шукатиме свідчення й документи про цю школу, але його розвідки будуть марними. Ця художньо-освітня установа проіснувала не більше семи років (останній звіт в Академію був датований 1857 роком), а її відмінністю вважається те, що до навчальної програми введена підготовка не тільки професійних художників-живописців, але й навчання мистецької грамоти учнівської молоді, яка зверталася до образотворчого мистецтва одночасно з оволодінням іншою, основною для себе спеціальністю [4].

Архівно-історичні документи підтверджують, що в Києві 1859 році були відкриті вечірні класи малювання в університеті з ініціативи невідомого в ті часи М. Башилова. На ці класи покладалися великі надії, але класи, проіснували лише один зимовий сезон і з невідомих причин припинили своє існування так само, як і приватна художня школа Н. Буяльського. На початку 70-х років XIX ст. на базі Першої Київської гімназії були організовані недільні класи малювання, що призначалися для навчання ремісників. Фінансувалися вони на невеликі пожертви М. Ригельмана – одного з почесних членів комісії українських учених і відомого громадського діяча того часу. Для викладання в цих класах спочатку був запрошений В. Тренін, а пізніше – М. Мурашко. Однак через вкрай обмежене фінансування ці класи довелося закрити.

Харківська художня школа Марії Дмитрівни Раєвської-Іванової (1840–1912) відкрита в 1869 році. У другій половині XIX ст. у зв'язку з піднесенням капіталізму в Україні постає завдання зближення мистецтва й індустрії. Регенерація промислів, подіум якості промислових робіт прямо пропорційно ставилися в залежність від здобуття ґрунтовної художньої освіти широкими верствами населення. Цю прогресивну ідею залучення ремісників до професійного мистецтва М. Раєвська-Іванова започатковує однією з перших. На недільні уроки вона запрошує столярів, токарів, штукатурів, вишивальниць, слюсарів, кондитерів та інших професійних майстрів своєї справи. Поряд із навчанням ремісників, школа М. Раєвської-Іванової втілює підготовку прийдешніх художників, надає необхідні професійні знання й практику для подальшого вступу в Академію мистецтв. Виходячи з цього, М. Раєвську-Іванову впевнено можна назвати педагогом-дослідником, оскільки значну увагу вона приділяє розробленню методики художньої освіти, теоретичних основ навчальних предметів. Наслідки власної практики М. Раєвська-Іванова оприлюднює у працях «Азбука малювання для сім'ї та школи», «Прописи елементів орнаментів», «Про викладання малювання у наших загальноосвітніх закладах за американськими методами разом з малюванням живих рослин», «Методи викладання малювання у Харківській приватній школі рисунку та живопису», «Досвід програми про викладання малювання у недільних школах для ремісників».

Ще одним метром цієї школи по праву вважається провідний викладач – Пестриков, яким підготовлено методичні посібники з рисування голови і техніки темперного живопису. Слід зазначити, що професійна художньо-мистецька підготовка українських майстрів у XIX ст. відбувається в Петербурзькій академії мистецтв і в популярних на той час європейських вищих художніх закладах, де основний акцент ставиться на академізм і класицизм. За таких умов створюється опір художньому розвитку України, виникає розбіжність між народним і «панським» мистецтвом. Попри існування такої розбіжності кращим професійним майстрам вдається внести заряд народності й духовності, відчути естетичну цінність і самодовершеність фольклорного мистецтва, створити неповторні шедеври в царині народної творчості [5].

З другої половини XIX і до початку XX ст. кращими мистецькими представниками, вихідцями з України з академічною освітою були, насамперед, Т. Шевченко, за ним – Н. Буяльський, М. Раєвська-Іванова, Микола та Олександр Мурашки, Ілля Рєпін та інші, які прагнули створити національну школу мистецтв. Центром розвитку культурно-

мистецького життя в місті Києві і тим «рубіконом», після якого розпочинаються постійні формування мистецьких шкіл, стає діяльність рисувальної школи Миколи Івановича Мурашка. Київська малювальна школа вважається одним із перших художніх закладів, що відіграє важливу роль у розвитку образотворчого мистецтва України. У різний час тут навчаються І. Левітан, М. Врубель, В. Сєров, К. Крижицький, С. Яремич та інші митці. Школа дає початкову художню освіту не лише відомим митцям українського дореволюційного живопису (Г. Дядченко, О. Мурашко, С. Костенко), але й радянського (І. Їжакевич, В. Бялиницький-Біруля, Г. Світлицький, О. Моравов) [6].

Художня школа надає ґрунтовну підготовку для створення творів живопису й рисунку; учні навчаються писати портрети, натюрморти, гіпсові статуї, а з часом і натурників. При школі навіть був заснований музей, куди надходять різні етюди і малюнки І. Рєпіна, І. Крамського, І. Шишкіна, В. Перова, І. Айвазовського, Г. Мясоедова, К. Савицького, О. Орловського та інших митців [7]. Рисувальна школа М. Мурашка відіграє велику роль у підготовці художніх кадрів реалістичного малярства, а її викладачі застосовують прогресивні методи, в основу яких покладено дидактичні вимоги виконання малюнка з натури, суворе дотримання принципу «від легкого – до більш складного», забезпечення індивідуального підходу, органічне поєднання спеціалізованої та загальноосвітньої підготовки, унаслідок чого загострюється увага до розвитку всебічної художньої освіти. В організації школи М. Мурашку сприяють професор П. Павлов, відомий російський географ П. Семенов-Тянь-Шанський, а також місцеві колекціонери художніх творів В. Тарновський та І. Терещенко. Досвідченими викладачами школи в різний час були М. Врубель, І. Селезньов, В. Фабріціус, І. Костенко та інші митці. Школа М. Мурашка проіснувала до 1901 року, завдяки чому учні як із заможних сімей, так і з незаможних отримують можливість розвивати свій природний хист, а згодом і здобувають художню освіту [8].

Дещо пізніше (у грудні 1917 р.) була заснована Національна академія образотворчого мистецтва та архітектури як Українська академія мистецтва (УАМ), що відіграє основну роль у формуванні національних мистецьких шкіл України та закладає основи розвитку новітньої вітчизняної педагогіки в галузі образотворчого мистецтва. Ідея створення УАМ припадає на липень 1917 року на зібранні творчої еліти Києва, а Голова Центральної Ради М. Грушевський підтримує цю ідею. У серпні 1917 року розробляється статут навчального закладу й визначається викладацький склад, до якого входять такі відомі художники, як М. Бойчук, М. Бурачек, М. Жук, В. Кричевський, Ф. Кричевський, А. Маневич, О. Мурашко, Г. Нарбут. Новий навчальний заклад із зазначеним вище професорським складом та нечисленним контингентом студентів створюється за подібністю до зарубіжних вільних академій.

Хоча в академії на той час викладається обмежена кількість дисциплін (живопис і графіка), однак за короткий час одному тільки Г. Нарбуту вдається виховати плеяду графіків, котрим належить значний внесок у формування національного стилю книжкової графіки. У цей час виокремлюються також засади школи монументального живопису М. Бойчука, який реалізовує свою мрію про організацію колективної творчості за зразком цехових об'єднань. Вихованцями академії мистецтва стають П. Волокидін, П. Альошин, М. Вербицький, В. Заболотний, В. Риков, Ф. Кричевський, К. Трохименко, О. Шовкуненко та інші відомі митці.

Основною метою подальших створених професійно-мистецьких шкіл стає започаткування мистецької школи на ґрунті розвитку традицій національної культури. Реалізація такої актуальної ідеї набуває державного значення, а з заснуванням академії для українських митців виникає реальна можливість отримання вищої освіти не поза межами України, а на Батьківщині. Такі художньо-освітні заклади дають можливість розкрити талант багатьох українських художників і втілюють педагогічні ідеї провідних педагогів-художників того часу. Художня освіта в нашій державі нині становить невід'ємний складник національної духовної культури, тому необхідно дбати про подальший її розвиток [9].

Існує потреба розв'язання наявних *суперечностей*: між оновленим змістом художньої освіти в Україні та необхідністю визначення ролі й місця творчих шкіл художників у цій системі; між потребою у вивченні основних напрямів, змісту, форм, принципів і тенденції діяльності творчих шкіл художників в досліджуваній період та недостатнім рівнем узагальнення теоретичних ідей і досвіду діяльності цих шкіл; між накопиченими традиціями та інноваціями сучасних творчих шкіл художників Черкащини, представленим у них синтезом мистецтв і суб'єктної проблематики та потребою в популяризації їхньої культурно-мистецької спадщини в умовах відродження національної художньої освіти [10].

Висновки. У дослідженні проведений історико-педагогічний аналіз проблеми дозволяє об'єктивно розкрити той ґрунт, на якому розвиваються художні школи митців Черкащини, і створює нові умови для подальшого їх удосконалення й розвитку.

У подальшому дослідження потребує вирішення ряду пріоритетних питань, зокрема більш глибокого розкриття специфіки становлення і розвитку творчих шкіл художників Черкащини впродовж другої половини ХХ – початку ХХІ ст.

Список використаної літератури

1. Наукові підходи до педагогічних досліджень : монографія / за заг. ред. В. І. Лозової. – Харків, 2012. – 348 с.
2. Концепція «Нова школа : простір освітніх можливостей» (проект для обговорення). – К. : МОН України, 2016. – 40 с.
3. Художня освіта. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://vseslova.com.ua/word/%D0%A5%D1%83%D0%B4%D0%BE%D0%B6%D0%BD%D1%8F_%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0-118165u
4. Русакова Л. Художня освіта в Україні другої половини ХІХ – початку ХХ століття : історія та педагогічні пошуки / Л. Русакова // Проблеми підготовки сучасного вчителя. – 2014. – № 9 (Ч. 2). – С. 279–285.
5. Красюк І. О. Художня освіта на Лівобережній Україні другої половини ХІХ – початку ХХ ст. : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 – загальна педагогіка та історія педагогіки / І. О. Красюк ; Кіровоградський держ. пед. ун-т імені В. Винниченка. – Кіровоград, 2013. – 20 с.
6. Половець Д. Живопис ХІХ ст. (Т. Шевченко, О. Мурашко, М. Пимоненко) [Електронний ресурс] / Д. Половець. – Режим доступу : <http://www.shevyivlib.org.ua/shevchenkiana/mistets-na-storinkah-zmi/838-mistets-nastorinkah-zmi-2013-zhivopis-xix-st-shevchenko-murashko-pimonenko-hudozhnyakultura-10-klas.html>.
7. Фомічова М. Регіональна специфіка формування професійно-мистецьких шкіл в Україні [Електронний ресурс] / М. Фомічова. – Режим доступу : <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/16922/15-Fomichova.pdf?sequence=1>
8. Наскільки актуальна класична художня освіта : тему обговорювали харківські художники // Відділ сучасного мистецтва Галерея «Мистецтво Слобожанщини». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.cultura.kh.ua/uk/activities/modern-art/2422-naskilki-aktualna-klasichna-hudozhnja-osvita-temu-obgovorili-harkivski-hudozhniki>
9. Шпак В. П. Значення джерельної бази в методології історико-педагогічного дослідження / В. П. Шпак // Педагогічний дискурс : зб. наук. праць Хмельницької гуманітарно-педагогічної академії. – Хмельницький : ХГПА, 2013. – С. 786–771.
10. Шмагалю Р. Т. Мистецька освіта в Україні середини ХІХ – середини ХХ століття: структурування, методологія, художні позиції : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра мист. : спец. 17.00.06 «Декоративне і прикладне мистецтво» / Р. Т. Шмагалю. – Львів, 2005. – 22 с.

References

1. The scientific going is near pedagogical researches : monograph / for zag. editor in. V. I. Lozova. (2012). Kharkiv (in Ukr.)
2. Conception is «New school: space of educational possibilities» (a project is for a discussion). (2016). Kyiv: The Ministry of education of the Ukraine (in Ukr.)
3. Art education. Retrieved from http://vseslova.com.ua/word/%D0%A5%D1%83%D0%B4%D0%BE%D0%B6%D0%BD%D1%8F_%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0-118165u (in Ukr.)
4. Rusakova, L. (2014). Art education in Ukraine the second half of XIX – early XX century: history and pedagogical search. *Problemi pidgotovki suchasnogo vchitelya (Problems of modern teacher)*, 9 (part 2), 279–285 (in Ukr.)
5. Krasnyuk, I. A. (2013). Art education in the left-Bank Ukraine in the second half of XIX – early XX century. : abstract. dis. ... PhD: 13.00.01 General pedagogics and history of pedagogics. Kirovograd (in Ukr.)

6. Polovets, D. The Paintings of the XIX century. (T. Shevchenko, A. Murashko, M. Pimonenko). Retrieved from <http://www.shevkyvlib.org.ua/shevchenkiana/mistets-na-storinkah-zmi/838-mistets-nastorinkah-zmi-2013-zhivopis-xix-st-shevchenko-murashko-pimonenko-hudozhnyakultura-10-klas.html>. (in Ukr.)
7. Fomichova, M. Regional specificity of formation of the professional art schools in Ukraine. Retrieved from <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/16922/15-Fomichova.pdf?sequence=1> (in Ukr.)
8. How relevant classical art education: topic discussed Kharkiv artists. Department of contemporary art at the Gallery «Mistetstvo Slobozhanshchina». Retrieved from <http://www.cultura.kh.ua/uk/activities/modern-art/2422-naskilki-aktualna-klasichna-hudozhnja-osvita-temu-obgovorili-harkivski-hudozhniki> (in Ukr.)
9. Shpak, V. P. (2013). The Value of the source base in the methodology of historical-pedagogical research. Pedagogical discourse: collection of Sciences. works Khmelnytsky humanitarian-pedagogical Academy. – Khmelnytsky (in Ukr.)
10. Shmagaylo, G. T. (2005). Art education in Ukraine of the mid XIX – mid-twentieth century: structure, methodology, artistic positions: author. dis. ... of Dr. art.: 17.00.06 Decorative and applied arts. Lviv (in Ukr.)

Abstract. *Fedorenko S.O. Sociocultural determinants of becoming and developing of creative schools of Cherkasy region painters in the system of Art education (second part of XX – beginning of XXI century).*

Introduction. *Recently the problem of Ukrainian Fine Art school becoming and developing causes interest in Pedagogic. Understanding of the historical heritage of Art education and its cultural value may serve as a main precondition for creation of modern Art-reform models. That's why it is important to allow all the historical periods and pedagogical signs. But Art education of the second part of XX – beginning of XXI century in Ukraine has its own becoming and developing features, and that's why it is important to look at it not only in historical aspect, but in pedagogical as well.*

Purpose. *To systematize theoretical ideas and generalize experience of creative schools of Cherkasy region painters in the system of Art education in the second part of XX century for its update in revival conditions of national Art education.*

There were used methods of the research *for getting objective information: theoretical (general-scientific and specific-research methods) and empirical (observational, proximation, prognostic) methods.*

Results. *The main politics' task of our contemporary mental life is the assistance for development and self-fulfillment of the person, social humanization, democratization of Ukrainian nation; this politics' realization requires for perfection of creative schools' of Cherkasy region activity, searching for the new forms and methods of work, deepening of the study content; improvement of training quality of the future specialists' on historical pedagogical traditions and formative national legacy. With the beginning of reformation of Art education in XIX century in three biggest Ukrainian cities – Kyiv, Kharkiv and Odesa – Ukrainian painters had found three different schools. Kyiv school of landscape painting is represented by Sergiy Svitoslavskyi, Volodymyr Orlovskyi, Kost' Kryzhytskyi, Volodymyr Menk, Petro Levchenko. Kharkiv school of landscape painting represented by Mykola Dubovskyi, Kost' Pervukhin, Mykola Sergiyiv, Mykhailo Tkachenko and famous Sergiy Vasylykivskyi. The most prominent masters of Odesa school are Ivan Pokhytonov, Gerasym Golovko, Mykola Okolovych, Kyriyak Kostandy and others. These schools in Ukrainian landscape painting had been already having first features of creation of specialized Art education in Ukraine, and its activity is based on development of Ukrainian preceding painting tradition in combination with realistic contemporary influence.*

Originality. *It was for the first time that educational and scientific methods of studying were described as an important base for painter's formative school; were proved stages, historical and sociocultural determinants of becoming and developing by creative schools of Cherkasy region painters in the system of Art education, and main directions, content, forms, principles and tendencies of this schools' activity in investigated period.*

Conclusion. *Conducted historical- pedagogical determination of the problem objectively discovers the base for developing of creative schools of Cherkasy region painters, and creates new conditions for its future perfecting and development.*

Key words: *creative schools of Cherkasy region painters; Art education; becoming and developing by creative schools; painting school; Art reforms; Fine Art educational institutions; determinants of becoming by Cherkasy region creative schools; system of Art education; sociocultural determinants.*

*Одержано редакцією 02.09.2016
Прийнято до публікації 09.09.2016*